

Primljeno:16.11.2003.

Četiri aspekta razložene Konstitucije

Sažetak

Ovim se radom odstupanje Šulekovog Ustava od uobičajenog pravnog diskursa dovodi u odnos s ulogom koju je tekst imao u konstrukciji pojma hrvatske nacionalnosti. Konstitucija je proizvod nekoliko drugotnih modelativnih sustava zbog predviđene recepcije teksta i ugradnje prava u kulturu. Usporedno s ostalim nacionalnim kulturama u Monarhiji, pravno osnaženom kulturom se nastojalo ujediniti zajednice na ovim prostorima, što je postupak koji se pokušava sagledati kroz nekoliko aspekata teksta. Aspekti Konstitucije međusobno su povezani zbog nemogućnosti isključivog razlikovanja izraza i sadržaja u drugotnim modelativnim sustavima. Transkulturni aspekt prikazuje zamišljeni osnutak prava u "pučkoj razboritosti" koja je retoričkim sredstvima prikazana neovisnom o onim kulturama što se nastoje zamijeniti modernom pravnom kulturom. Kulturni aspekt sadrži značenja bitna za tvorbu nacionalnog identiteta. S obzirom na jezik i recepciju teksta, mogu se uočiti pripovjedno-povijesni i indikativno-normativni aspekti. Pripovjedno-povijesni aspekt se sastoji od pravila pripovijedanja i posredovanja povijesnog iskustva, a sadrži pripovjedača i potencijalne ili uzorne junake. Cilj ovog dijela Konstitucije je bio osigurati da buduća pravna kultura ne bude suviše udaljena od svojih primatelja, te da se prihvatljivo uvedu pravne norme. Norme i indikativni opisi dani su posljednjim aspektom.

Ključne riječi: dekonstrukcija "razboritosti", drugotni modelativni sustavi, kultura prava, pojam nacije, recepcija kulture, Šulekov Ustav

Bogoslav Šulek je svojedobno prouzročio poteškoće akademikima prilikom njegovog uvrštavanja u neki od razreda Akademije zbog različitosti materije kojom se bavio, a danas ga enciklopedijski i znanstveni članci spominju kao polihistora s preko dvjestotinjak bibliografskih jedinica (Moguš, 1998:8). U posebnu skupinu njegovog opusa ulaze tri različito opsežna rada koji nisu gotovo uopće bili prezentirani javnosti, a opet, bili su spominjani kao iznimni tekstovi državnopravnog značaja. Šulekov znanstveno-publicistički rad obuhvaća mnoga područja, od marginalnih disciplina do didaktičke i popularne obrade znanosti uopće, i iako se njegovi pravni radovi do današnjih dana navode rijetko, to se čini s posebnom pažnjom. Pravičan pristup potreban kako bi se smanjila pomutnja nastala rukovanjem ustavnopravnim tekstovima prije postojanja samog zemaljskog ustava i prije kanona znanstvenih tekstova koji postojeći ustav onda obrađuju. Radovi iz tog dijela autorova opusa ujedno su državnopravni tekstovi iz doba nacionalizama, napisani od strane Slovačka koji se priključuje hrvatskim ilircima, odmiče od

njihovog vodstva, te politički polemizira o etničkim i kulturnim razlikama na ovim područjima.¹ Dio Šulekovog opusa uključuje tekstove *Austrijski državni ustav* (1850.) koji prevodi i komentira, *Hrvatsko-ugarski ustav ili konstitucija* (1861.) i predmet ove analize *Hrvatski ustav ili konstitucija godine 1882.* (Šidak, 1971: 273, 274). Posljednja Konstitucija (u daljnjem tekstu Ustav 1882.) pokazuje svojevrsni otklon od tipičnih ilirskih ideja i prijelaz od “osamdeset milijuna jednokrvne slavjanske braće” (Šulek, 1952:91) na hrvatsku naciju. Postoji nesrazmjer između posljedica koje je Ustav 1882. proizveo i količine iskaza znanstvene zajednice o samom tekstu. Upravo je ova konstatacija poticaj za analizu i interpretaciju Šulekovog Ustava.

Hrvatske su zemlje u Monarhiji dijelile najviše pravne akte s centrima prema kojima su bile usmjerene. Šulekov tekst nije ustav u današnjem smislu te riječi. Pisac svoju Konstituciju karakterizira kao “političko nacionalnu raspravu” (Belić, 1929:757), a kao takvu je navode i kasniji komentatori (Franičević, 1982.).² Šulekov *Hrvatski ustav ili Konstitucija godine 1882.*-autorova je sinteza monarhijskog ustavnog prava i tradicionalnijih nomotetičkih oblika svojstvenih hrvatskim zemljama, koja uz pravnu komponentu sadrži ništa manje prisutnu ideološku komponentu. Šulekov tekst, koji se javlja u osobitom povijesnom momentu, bitan je zbog usporedbi s kasnijim pravnim diskursom kao i zbog doprinosa konstrukciji pojma hrvatske nacionalnosti. Razlike s pravnim diskursom i značaj teksta pri tvorbi nacije dvije su osnovne karakteristike Ustava iz 1882. Kako ne sadrži samo jurisprudenciju zbog svoje drukčije zamišljene pragmatike, tekst ne ulazi u moderni pravni kanon koji se od tog vremena nadalje sve više raslojava i čisti. Promatrano s obzirom na specifičnosti pretprošlog stoljeća, Šulekova je Konstitucija presedan za proučavanje tvorbe nacionalnog entiteta. Prva karakteristika Ustava iz osamdesetih godina pretprošlog stoljeća važna je za analizu komponenti njegova oblika, a druga će se karakteristika pokazati u daljnjoj interpretaciji.

U tekstovima poput Ustava 1882., moguće je iščitati genealogiju drugotnog, onda još hibridnog modelativnog sustava pretežnih karakteristika ideologije i prava, tj. vidjeti kako se formira nacionalni nomotetički diskurs koji crpi elemente povijesti, feudalnog i građanskog prava te pripovijedanja, tražeći primjereno posredovanje svoga sadržaja. Takvi difuzni modelativni sustavi koristili su se u društvenim djelatnostima “burnog” devetnaestog stoljeća, a mogli su sadržavati različite omjere povijesti, književnosti, etike, različitih ideologija, pravne učenosti i drugog. S vremenom su se iskristalizirali u suvremene sustave koji koriste jezike da bi opisivali danas svoja jasno razgraničena područja. Ustav 1882. je tekst proizveden intervencijom *hibridnog* modelativnog sustava nad resursima prirodnog jezika i resursima nekoliko područja. Jurij M. Lotman u modelativne sustave drugog stupnja ubraja ideologiju i etiku, što je za ovaj predmet važno jer su takvi drugotni sustavi *istovremeno* iskorišteni za realizaciju Konstitucije. Iako postoje usporedbe s aktima drugih država i vremena, pragmatika postavlja Ustav 1882. u tada početni niz bez neposrednih uzora. Etika je obično bila relativizirana u službi drugih teorija ili društvenih interesa (Norris, 1987:228-234).³ Taj hibridni

¹ Vidi članke o B. Šuleku M. Franičevića (1982.) u Općoj enciklopediji Jugoslavenskog leksikografskog zavoda, Sv. 8, Zagreb; J. Šidaka (1971.) u Enciklopediji Jugoslavije, Sv. 8, Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod; A. Belića (1929.) u Narodnoj enciklopediji srpsko-hrvatsko-slovenačkoj, Knj. IV, Zagreb: Bibliografski zavod. Ove tekstove mogu dodatno objasniti, iako se s njima ne moraju isključivo podudarati, novinski članci Hrvati i Srblji iz 1848. i Srbi i Hrvati iz 1856., u Šulek, B. (1952.) Izabrani članci. Zagreb: JAZU. Neke sam kontekstualne postavke ovog članka razjasnio u skladu s usmenim priopćenjima profesora M. Pandžića, a zahvaljujem se i na pomoći oko tog dijela problema profesorima L. Margetiću i H. Sirotkoviću.

² “Posebno mjesto zauzimaju njegove rasprave Srbi i Hrvati i Hrvatski ustav ili konstitucija.” (Franičević, 1982: 64).

³ Norris komentira Derridaovu tezu o primarnom epistemološkom projektu u zapadnoj znanosti koji sve ostale projekte, posebno etiku, asimilira i usklađuje s epistemološkom potragom. Kad se pridoda čimbenik društvenog interesa, onda najdalje ide egologizam prava koji promatra etiku kao samo-znanje (Norris, 1987:234).

modelativni sustav koji uključuje ponajviše ideologiju i pravo, ali i etiku, tijekom vremena će se razgranati, čistiti i doći na razinu priručničkog diskursa suvremenih zakonskih tekstova. Svakako da je osamdesetih godina devetnaestog stoljeća postojao pravni diskurs, no u ovom slučaju objašnjenje dano u podnaslovu pokazuje se nepotpunim ("Razložio dr. Bogoslav Šulek"). Šulekov Ustav kao kompleksni znak sažima nekoliko dijakronijski odijeljenih legislativnih znakova; tumači Ugarsko-Hrvatsku nagodbu iz 1868. godine, najviša zakonska načela Monarhije i niz akata koji se mogu pratiti do najstarijih municipalnih prava. Taj Ustav je više od pukog komentara, on je intertekstualni artefakt ustavnog državnog prava čiji se značaj tek nazire usporedbama sa suvremenim pravnim tekstovima najviše državne razine.

Konzistentnost ondašnjeg pravnog diskursa potvrđuje međusobna usporedba drugih zakonskih članaka koji datiraju iz istog razdoblja kad je pisana Konstitucija.⁴ Razlike od suvremenih akata mogu se svesti na činjenicu da tristotinjak nekonspektivnih strana pretendira na vremensku opsežnost i opis prostora kulture na koji se tekst odnosio. Razlog tome je pragmatičan i vezan za ono što se htjelo Ustavom postići. Pragmatika i namjeravani učinak teksta kao kompleksnog znaka, utječu na formalnu stranu Konstitucije i utemeljeni su u potrebama šire populacije. S obzirom na stupanj obrazovanja, pučanstvo hrvatskih zemalja druge polovice devetnaestog stoljeća ne bi zadovoljilo pravni diskurs. Iz prava je preuzeta osnova, to jest ono što Nikola Visković naziva normativno-pravnim kodom. Pravni diskurs, bio u povojima ili ne, nije mogao posve svrsishodno poslužiti. Trebalo je posegnuti za diskursom povijesti razvijenim u novije vrijeme, od Kukuljevićevih pomalo diletantskih no zaslužnih istraživanja, zatim modelativnim sustavima ideologije i etike, te ih stopiti u jedan modelativan pastiche. Takav drugotni sustav morao se učiniti koherentnim kako bi bio razumljiv i utjecajan. Formalne osobitosti teksta proizlaze iz komunikacije zakonodavca s pluralnim primateljem, što ima paralele s Lotmanovim modeliranjem novog subjekta (Lotman, 2001.).⁵ Tekstovi drugotnih modelativnih sustava, zbog kompleksnosti, ne dopuštaju ekskluzivnu podjelu na formu i sadržaj. Kako analiza jest podjela cjeline na dijelove, karakteristike Ustava 1882. promatraju se kroz nekoliko uzajamno uvjetovanih aspekata. Oni su u Šulekovoju sintezi uočljivi, a njihovi nazivi odabrani su prema sferi iz koje potječu ili prema kojoj se odnose: transkulturalna, kulturna, pripovjedno-povijesna i normativna.

Pravni smisao Šulekove Konstitucije očituje se u potrebi pučanstva ovih prostora. Kako bi se ta potreba dodatno objasnila, nije naodmet posegnuti za jednom vremenski nepodudarnom analogijom. Osnovna načela suvremene egološke teorije prava mogla bi prikazati Šulekovu namjeru. Egologizam promatra "pravnu znanost kao kulturnu", izjednačavajući oba pojma (Visković, 1990:18).⁶ Kako je čovjek središte kulture i prava,

⁴ Vidi Sbornik zakonah i naredabah valjanah za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju, godina 1863, Sv. I, Zagreb; 1881.

⁵ Za Lotmana se značenje pojavljuje na više načina, od kojih je jedan presijecanje dva slijeda elemenata, uvjetno rečeno slijeda izraza i sadržaja. Takvo unutarnje prekodiranje stvara podudarnost elementa iz prvog s elementom iz drugog slijeda. To je relacijsko značenje nastalo izražavanjem jednog elementa preko drugih. Druginačin tvorbe značenja je izvanjsko prekodiranje, a kompleksniji primjer toga je množveno izvanjsko prekodiranje, svojstveno drugotnim modelativnim sustavima "zblizavanjem ne dviju nego mnogih samostalnih struktura, pri čemu znak neće više činiti ekvivalentan par nego snop međusobno ekvivalentnih elemenata raznih sustava" (Lotman, 2001:52). Uz taj najčešći način tvorbe značenja, drugotni modelativni sustavi uključuju sve prethodne, jednostavnije. Nadalje, Lotman razlikuje "dva slučaja ekvivalentnosti sljedovalanaca u okvirima znakovnih sustava: prekodiranje u sferi semantike i prekodiranje u sferi pragmatike. (...) Pragmatično prekodiranje nastaje onda kad postoji mogućnost stilski različitog pripovijedanja o jednom te istom objektu." (Lotman, 2001:64). Šulek koristi, uz jezik pravne znanosti koji je obrazložen u indikativno-normativnom aspektu, razne stilove pripovijedanja. Kod pragmatičkog prekodiranja, "ne mijenja se model objekta, nego odnos prema njemu, to jest modelira se novi subjekt." Kod semantičkog prekodiranja, "ekvivalentnima postaju semantički različiti elementi" (Lotman, 2001:64).

⁶ Egološko pravo je slično integralnom stajalištu koje traga za univerzalnim elementima prava i stavovi slični egološkima se mogu pratiti u prošlosti (Matulović, 1986:28, 29).

egologizam uzima za svoj predmet ljudsko ponašanje u skladu s antropološkim značenjem kulture, a izvor prava/kulture nalazi u slobodi čovjekova ega (ovdje subjekta koji misli o sebi). Preduvjet je da subjekt povezuje svoje ponašanje s pravnom intuicijom, a to se izgrađuje kulturom. Kao predmet prava/kulture, subjekt primarno određuje svoje ponašanje te se sad dopušta proširenje interesa pravne znanosti na sve modalitete pravnog komuniciranja (uz normativno se uključuje i pitanje ravnopravnog, javnog, transparentnog komuniciranja). Drugim riječima, za potpuno određenje ponašanja subjekta nedostatna je sama jezično iskazana pravna norma i s njom povezani indikativni iskazi koji je razrađuju. Kada se njena uloga svede na usklađivanje ponašanja prema pravnom/kulturnom sustavu, onda normativni aspekt pravnog jezika nije jedini sadržaj prava, niti tekstova tog područja. Tako je moguće u analizi Šulekovog Ustava izdvojiti indikativno-normativni aspekt od šireg kulturnog aspekta. K tome, bilo je nužno promotriti i autorov način izlaganja. Pripovjedno-povijesni i indikativno-normativni aspekt dio su jezične osnove teksta jer se ne koristi samo pravno izlaganje nego i pripovijedanje. Konstitucija je specifična s obzirom na jezik, koji je istodobno pravni i tipično narativni sa svojim povijesnim junacima u umetnutom pripovijedanju. Dakle, kako drugotni modelativni sustavi ne dopuštaju oštru podjelu na izraz i sadržaj, spajanje pripovjednog i povijesnog u jedan aspekt bilo je opravdano jer se posredovanje svijeta i svijet više dovoljno ne razlikuju. Svijet dijela i implicirani povijesni svijet, u tekstu Ustava vrlo su čvrsto povezani sa samim pripovijedanjem, što proizlazi iz obilježja drugotnih modelativnih sustava da uzimaju cjelovite znakove prvotnog jezičnog sustava kao svoje elemente. U tekstu, etička se komponenta povezuje s pravnom kako bi približila postojeći poredak mnoštvu primatelja, a pravo se izjednačava s kulturom i budućim poretcima u koje se ona može ugraditi. Kad Šulek u novinskim člancima navodi austrijske, to jest monarhijske zakone, on ih koristi da bi opravdao "neoskvrnjivost narodnosti" i slobode građana (Šulek, 1952.).⁷ Iako se on pritom poziva na prirodno pravo (općenito prisutno u modernoj deklaraciji i aktu), sličnost s egološkim stavom nazire se kod njegovih nastojanja za konstrukcijom kulture koja bi ujedinila etničke zajednice na prostoru hrvatskih zemalja pod jednim pravnim režimom. Da bi to bilo moguće, pravni se režim mora ugraditi u kulturu buduće nacije. Nacija mora poznavati svoje pravo kao dio te kulture i stoga su svoje mjesto u sintezi našli i tradicionalni zakoni koji su vrijedili u hrvatskim zemljama. Dakle, iako je pravni egologizam kasniji teorijski konstrukt, Šulek koristi neke iznenađujuće slične početne postavke kako bi pravo ugradio u kulturni habitus pripadnika buduće nacije.

Kao element hibridnog drugotnog modelativnog sustava, u Konstituciji se pravo razgrađuje na svoje dijelove i ulazi u sve aspekte. U transkulturnom aspektu teksta, pravo se u određenom poretku zasniva na razboritosti pripadnika te zajednice, pri čemu se njihova razboritost prikazuje kao kulturno intaktna. U kulturnom aspektu, pravo je potpuno izjednačeno s kulturom koju nastoji vrijednosno uzdići. Dio pripovjedno-povijesnog aspekta odnosi se na hrvatsku pravnu tradiciju, a dio potpomaže posredovanje modernih poruka iz normativno-pravnog aspekta. Ostali diskursi su u manjem opsegu uključeni u taj hibridni modelativni sustav, no isto prolaze kroz cijeli tekst.

TRANSKULTURNI I KULTURNI ASPEKT

Osnutkom prava na ponašanju pojedinaca, egologizam bi mogao biti primjenjiv na suvremene ustave s člancima koji propisuju slobode i obaveze građana. To vodi kulturu

⁷ Vidi Šulekove članke "Hrvati i Srbiji" i "Program Jugoslavenskih novina".

dalje prema individualističkoj diferencijaciji, međutim, 1882. godine potrebe su bile drugačije. Šulekov Ustav shvaća kulturu kao pluralni identitet, a zakoni nisu komentirani prvenstveno kako bi odredili radnje pojedinaca. Ova konstitucija ne zahtijeva pojedinčevu misao o samome sebi, nego povoljnu definiciju odnosa između naroda i hrvatskog nomoteta, čime bi se odredio stav spram monarhijskih centara moći i ublažila hegemonija.⁸ Bitno je da se veza prava i kulture nastoji oživotvoriti upoznavanjem populacije s pravom kako bi se ono ugradilo u njihov zajednički habitus. Na taj način, korištenje prava u narodu bilo bi gotovo intuitivno. Ideja iskazana u Šulekovom članku "Što nam je najpreče?" (Šulek, 1952.), mogla bi dodatno argumentirati ovo mjesto: ideja javnih čitanja za puk koji ne poznaje zakone. U modernoj državi poznavanje zakona je stvarna potreba, a oni su "krvlju pisani" ako se osjećaju kao tuđi prema zajednici ili pak u suprotnom smislu - ako su postali dio te zajednice.⁹ Druga opcija se ne može realizirati ukoliko zakon nije ugrađen u kulturu države. Egološka teorija je suvremena ilustracija Šulekovog postupka izjednačavanja te dvije sfere.¹⁰ One značajke prava koje nisu normativne, ulaze u ostale dijelove Konstitucije: kulturnost prava u kulturni, a pretenzije prava u *transkulturni aspekt*.

U drugoj polovici devetnaestog stoljeća, uz političku misiju proširenja autonomije, konstituirala se hrvatska nacionalnost. Šulekov Ustav se obraća većini, manjinama i bivšim krajišnicima, tako da pravo ovdje služi za udruživanje pojedinaca u dovoljno složnu zajednicu koja može pronosirati "volju" kroz stav, a opet potrebno razlikovnu zajednicu od ostalih u Austro-Ugarskoj. Problematika volje kao pošiljatelja je specifična ideološka sintagma koja se koristi u pravnom diskursu (Visković, 1989.),¹¹ a ovdje je dio skupa "označeno" i metafora koja se realizira u Suverenu.

Objekt koji se želi posredovati je urednost državne zajednice i prikazuje se kao idealno i zdravorazumsko stanje - no to je ujedno objekt ustava kao cjelovitog znaka, ono na što se poziva, njegov referent. To čini Ustav 1882. znakom koji se segmentira, to jest umanjuje s obzirom na objekt. Proces dijeljenja na mnoštvo znakova se nastavlja na nižim razinama. Međuodnos razina mogao bi se opisati kao sveprožimanje, što bi bilo u skladu s očekivanim sadržajem. Međutim, osnovne se zamisli rasplinjuju prilikom svake ponovne izmjene formalno drukčijeg dijela teksta od prethodnog. Dani sadržaj ovog Ustava začuđuje zbog činjenice da je pun kontestacija na mjestima prelaska narativnih u neslužbene odlomke, koja odgovaraju povratku iz reprezentativne narodne povijesti u nejasnu "ondašnjost" kraja 19. stoljeća. "Nego iskustvo je doskora pokazalo, da se je taj ministar gradio više kao zapreka nego kao sveza... stoji ovo ministarstvo na godinu do 36.000 for. ..." (Šulek, 1883:199). Transgresivnost teksta je previše česta i pravilna da bi se mogla smatrati uporišnom točkom za čitanje uz struju: za sada je bitno kako se Ustav 1882. sam prikazuje.

⁸ "Državi se dakle hoće ponajprije naroda (jedna porodica ili občina nije država); zatim zemlje (territorium), gdje je taj narod nastanjen. (jer od skitalicah neima države); onda treba, da je taj narod udružen u jednu osobu, to jest da ima jednu skupnu volju, koju prikazuje i izvodi jedna vrhovna vlast (n. pr. vladalac, starješinstvo); pak da ima svoj ustav (u obćem smislu), t. j. pravila, koja osiecaju odnošenje medju vladom i narodom." (Šulek, 1883:82)

⁹ "To i jeste najveće barbarstvo, najveća nepravda moderne države, ona drakonska ustanova, da se nitko ne smije izgovarati neznanjem zakona - pa opet je seljaku gotovo i nemoguće poznavati te zakone koje ima vršiti." (Šulek, 1952: 232, 233)

¹⁰ Kulture i prava, shvaćenog u širem smislu od skupa normativnih iskaza.

¹¹ "Međutim, mnogo je teže utvrditi stvarnog tvorca poruke - opće norme u slučaju kad normativna nadležnost pripada skupu osoba ... U tom slučaju pravna ideologija upotrebljava pretpostavku da su znanje i volja svih ili barem većine članova skupštine stvarno odlučujući za sadržaj i čin donošenja opće norme - a ideologija Čnarodne suverenosti« ide još korak dalje s tvrdnjom o Čopćoj volji« građana u zakonima." (Visković, 1989:134)

		uređenost države [referent]	indikativno-normativni aspekt jezika koji implicira i navodi
Razum	>	Ustav 1882.	> “prijasnji ustav”(zakoni) > municipalna
transkult. aspekt		aspekt kulture	pripovjedno-povijesni aspekt

Prikaz 1: Tekstom prikazan odnos između semiotičkih elemenata

Temelj čine članci koji funkcioniraju kao kompletan Ustav, a on je preslika Razuma. Taj osnovni odnos umanjivanja ima česte paralele (npr. anticipirana nacija → narod → pojedinci kao subjekt; ili grad” vlastelin po pravnoj zaštiti → građanin → selo u kojem sudi vlastelin); to se primjećuje kad se usporede raznovrsni elementi razine Ustava 1882. kao složenog znaka i skupovi semantički bliskih elemenata na razini unutar teksta. Institucije prethodnice su prikazane etapno: domobrani od 1868. godine → narodna straža od 1848. → srednjovjekovna insurekcija, one se uspoređuju bez obzira na napomenu da je insurekcija bila vojska sazvana ostvarenjem prava plemića, a druge dvije moderne birokratski uređene vojske (Šulek, 1883:198). “Drugačije bijaše kod starih Hrvatah i u obće Slavenah...Ako ukućani nisu bili zadovoljni š njegovom upravom, a oni su izabirali drugoga.” (Šulek, 1883:8). *Razum* se prikazuje za nešto na čemu se temelji pravni akt, barem s obzirom na ono zakonodavstvo koje žali za narodnom nomokracijom “zadovoljnih upravom”, a tradicionalno se pokazuje pučkim načinom poimanja svijeta. To nije monarhijsko, potčinjavajuće perpetuiranje moderne racionalnosti i nije razlog jedinstvu tuđe birokratske kulture. Razum je ovdje prezentiran kao viši oblik neokaljanog i neideologiziranog mišljenja, razumljivog kroz poslovice; njegova se pojmovna izgrađenost prešućuje uz statičnu sliku povijesti njegovog nosioca-naroda. On se pričinjava kao prisutan u pučkoj kulturi, no ne i izgrađen njome. Čini se da je narodni razum transkulturne provenijencije.

Tekst ima iznimna retorička svojstva, poredbe su pravilo: država se uspoređuje s kućom (njena se genealogija argumentira altruizmom i okupljanjem ljudi zbog razborite koristi) i kolijevkom za dijete (Suveren je roditelj i gospodar, Šulek, 1883:6). Usporedbe s kućom na nekim mjestima postaju ikoničkim metaforama, na drugima dobivaju nove denotirane elemente primjer čega je izraz kućanstvo za državne financije. Naposljetku, sam se Ustav uspoređuje s kućom (Šulek, 1883:74, 81). Prava državljana su podijeljena na prirodna u koja ulazi pravo na život, pravo odabira mjesta stanovanja i stjecanja životnih sredstava te građanska prava slobode i nepovredivosti imetka (Šulek, 1883:84). Posljednja norma eksplicira osnovnu semantičku relaciju kuće, slobode, države i novca kroz pučki nepobitni izraz “moja kućica moja slobodica”. U tekstu se financije uspoređuju s državnim kućanstvom, a u kući prakticira neka sloboda, što stvara osnovni denotat države i aluziju na hrvatsko-ugarski problem. Uz ostalo, mogućnost primjene Lotmanove pojave semantičkog prekodiranja upućuje na složenost Ustava 1882. Neke su slike izgrađene na sučeljavanju ideoloških asocijacija i povijesnih pojmova na način sličan sinestetizaciji, na primjer izraz “tamna doba absolutizma” (Šulek, 1883:28). Pravna kompetencija je uspoređena s medicinom, kemijom, matematikom i teologijom (Šulek, 1883:4-5), što ima posljedice u mistifikaciji struke i stvaranju semantičkih relacija između nomotezije i kršćanski poimanog razuma. Nadalje, u značenjski lanac ulazi pojmovni par moderne znanosti, koja omogućuje zakone, i narodnog razuma kao čuvara

poredaka ako je upravljani inteligentnom politikom. Narodni razbor je prikazan kao anticipacija budućih događaja na temelju koje se može utemeljiti zakon i moralnost nakon 1848. Bez obzira na činjenicu da se Ustav poziva na njih, sve narodno tradirane vještine i sposobnosti su nemoćne pred modernim bečkim i budimpeštanskim dekretima. Argument proizašao iz pučke logike je naprosto neadekvatan, stoga stanovništvo ovih prostora mora nenametljivo poprimiti sličan, no vrijednosno suprotan način življenja i djelovanja. Kultura mora postati slična visokim kulturama u centru Monarhije, te istodobno objediniti zajednicu i obuhvatiti sve što je njenim pripadnicima potrebno u sredini koja se modernizira. Bivši krajišnik mora poznavati državno uređenje da bi bio s njom povezan (Šulek, 1883:17), a naposljetku bi svaki građanin poznavanjem Ustava postao dio visoko kulturne nacije. Nerealna prezentacija narodnog elementa, pospješena je visokom zastupljenošću pučkog izraza u nomolektu teksta.¹² Ovaj Ustav se ne libi citirati ni poetičke tekstove (Schilerov i Preradovićev, Šulek, 1883:39, 126). Stil obiluje nabranjima, štoviše, karakterističan način argumentacije pokazuje teza postavljena nakon nabranja primjera iz prošlosti. Na isti način, nakon nabranja postavljeno je retoričko pitanje o tome je li ustav uopće potreban (Šulek, 1883:10). Teritorij se personificira u kraljevine posestrime, no to je općeniti topos u našim povijesnim i pravnim izvorima koji bi bilo zanimljivo istražiti.

Motiv *Pisma* se u tekstu ne nalazi ni u području kulture niti iznad njega, no povezano je s oba aspekta. Tradicionalno pismo glagoljice, iako je specifično, odbačeno je kao ciljano kulturno obilježje jer se nastoji generirati moderna hrvatska kultura. Ona je zamišljena prema drugim administrativnim kulturama u Monarhiji, a predočena je kao nastavak pučke (Gellner, 1998.). Nadilazi se nepraktična specifičnost starohrvatske glagoljice u korist istodobno prezrene i iskoristive zapadne latinice. Uz odbacivanje svojih starijih oblika, pismo se nalazi u opoziciji s ne do kraja kulturno izgrađenim etničkim duhom. Ono nije dovoljno demotično da nosi shvatljive vrijednosti kakve su očuvane u narodnim. Pismo se sučeljava još kulturno neizgrađenom duhu ili *duši*. *Duša* je neodređeno jedinstvo žitelja koje se poslije razvija u namjeravani semantem, “Dakle svekoliko pučanstvo trojedne kraljevine čini preko 2,600.000 dušah” (Šulek, 1883:35). Dvostruko nepripadno kulturi, pismo se tretira onako kako se prema njemu odnosi zapadna misao. Od predmeta koji se poziva na tradiciju, vanjsku legistaciju, prirodne znanosti i teologiju, za očekivati je etabliranje pisma tek nakon pravila razuma (Norris, 1987.).

Od onih nekoliko pismah pisanih od starih hrvatskih knezovah i kraljevah, što su doprla do nas, zasvjedočuje malo ne svako, da ti hrvatski kraljevi nisu bili samodržci nego ustavni kraljevi, dijeleći vrhovnu državnu vlast s narodom. (Šulek, 1883:42, 43)

Dapače Hrvati imaju svoju posebnu staru tako zvanu bosansku ćirilicu, pak imaju još i svoju osobitu glagolicu! A zašto su je napustili? Da se približe europskom zapadu; jer već Sveto pismo uči, da Čslovo ubija, a duh oživljuje». (Šulek, 1883:38)

Pismo je prikazano kao udaljšavanje od Zapada, uostalom, Zapad je pismo odavno prezreo i potvrdio svoju odluku crkvenim naukom koji upućuje na vrhovni Razum, a ne na mogućnost pogreške pri tekstualnom izvođenju. Kad je takva poruka zapisana, ona je iskvarena

¹² Ovaj naziv sam odabrao prema Viskovićevom određenju pravnog jezika nekog društva kao pravnog sociolektu. Nazivi su slični, no sadrže suprotnost - jezik Šulekove Konstitucije je podruštveni pravni kôd, uz druge kodove preuzet u hibridni modelativni sustav, za razliku od pravnog jezika iz Sbornika zakonah ili razvijenog jezika današnjih pravnih komentara (op. AR).

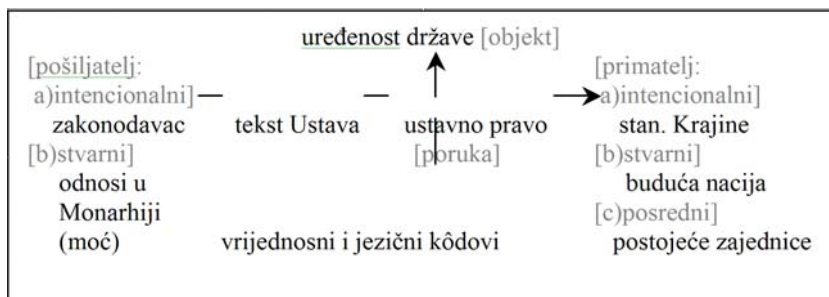
materijalnim spletom okolnosti i različitim uporaba, a aktualizira se svaki puta kad zazvuči među nekolicinom duša. Pritom se ne spominje nepostojanje veze između Razuma i arhivskih akata na koje se ustavno načelo poziva, kao ni činjenica da je jedini pravno valjan argument onaj koji je zapisan. Od pisma se očekuje da konvalidira politička nastojanja i uvjeri u potrebu za ustavom koji je bio impliciran u pismenoj tradiciji, ali ga se istodobno i negira ako može utjecati na svrhu poruke. Dok se preko latinice primičemo zapadnim visokim kulturama koje su već postigle nacionalna jedinstva, pučki se jezik koristi za približavanje materije primatelju. Prepreka za utemeljenje nove društvene moći na krovnom entitetu nacije je nesređeno stanje jezika. Baveći se filologijom i tvorbom hrvatske znanstvene terminologije, Šulek je bio toga svjestan. Jezik je postao hitno političko pitanje centralizacijom Monarhije, a ovdje je pučki jezik samo privremena etapa u nedostatku poznavanja standardnog i administrativnog jezika od strane primatelja.

Kulturnim aspektom prikazana je građanska kultura uspostavljenih odnosa institucija buduće nacije na svim društvenim razinama, zbog čega Ustav 1882. navodi niz propisa, od uvjeta koje mora stanovnik zadovoljiti kod izbora saborskih zastupnika do uređenja školstva u državi (Šulek, 1883: 159, 219-220). U tekstu ustava navodi se mišljenje da je recepcija ustavnih zakona čitanje strukture države (Šulek, 1883:6), no takvom bi redukcijom Šulekova sveobuhvatnost bila uvelike pretjerana. Budući da se širokim nizom propisa ne narušava cjelina, tekst se ne ograničava na podršku upravnom procesu, a od recepcije se očekuje više. Tvorba značenja u mnoštvu elemenata različite važnosti funkcionira zahvaljujući pragmatičkom prekodiranju, gdje pripovjedni umeci modificiraju stav primatelja prema materiji i potiču na gradnju nacionalnog zajedništva. Duh zajedništva se navodi u suprotnosti s neustavnim aristokracijskim uređenjima (Šulek, 1883:153). Kulturni aspekt sadrži značenja koja su bitna za tvorbu zajedničkih identiteta: uvrštene genealogije karakterističnih političkih i staleških funkcija za ove prostore. Pripovijedani odlomak o banskome novcu referira na specifičnu tradiciju i nezadovoljstvo financijskim odnosima. U iskazima poput "S *druge strane* vabila *nas* je Ugarska..." (Šulek, 1883:67, kurziv AR.), pripovjedač pomiče mnoštvo primatelja prema identifikaciji s njegovom pozicijom. Navedeni primatelj u uvodu je stanovništvo reintegrirane Vojne krajine, no stvarni primatelj se konstruira radom tekstualnih retoričkih napora i semantičkim nizanjem prikazanih i željenih entiteta. Prikazuju se opreke između teritorijalno matičnog naroda i manjina/tuđinaca (koji nisu matični narod ni manjina); tuđinaca/hrvatske nacije. Žitelji iz krajiških područja, bez obzira na pripadnost ili nepripadnost hrvatskoj skupini, trebali bi usvojiti tradiciju i realnost institucija države, njima uređen način života, te participirati u nadolazećoj naciji. To zahtjeva zakonodavac na temelju svojih nadležnosti. Stvarni je pošiljatelj Ustava na općenitijoj razini, između znakova različitog stupnja uključenosti u posredovanu ideologiju i političku stvarnost, kao kulturna moć na relaciji zakonodavnih tijela vrha Monarhije i zemaljskih pozicija.

Ustav 1882. jedan je od ključnih tekstova nakon 1848. godine čiji je utopijski zadatak deklarativno objediniti navedene različite manjine s hrvatskom većinom u zajednički semiotički proizvod, i zatim izazvati utjecaj na recipijenta. Usporedno s modernizacijskim zbivanjima u zemlji, želi se oformiti kulturna zajednica. U tu svrhu koristi se narodno-preporodna interpretacija kulture poznate većini primatelja. Uz pokušaj takve kulturne homogenizacije buduće nacije, tekst Ustava je minimalna struktura potrebnih definicija ponašanja koja se mogu uklopiti u uređeni poredak po interesu centralne monarhijske moći. Iz napetosti ova dva interesa proizlazi transgresija, no pripovjedačeva refleksija uspijeva je disciplinirati.

PRIPOVJEDNO-POVIJESNI I INDIKATIVNO-NORMATIVNI ASPEKT JEZIKA

Kako je Konstitucija dvostrana s obzirom na jezik koji koristi nomolekt i pripovijedanje, povezujući pravne tekstove amplifikatornim vezama (Visković, 1989:87, 88)¹³ i pripovjedačem, pristup predmetu analize zahtijevao je upotrebu nekoliko metodoloških filtera sa svojim osobitostima i polazištima. Zbog specifičnosti predmeta analize, predložena je inačica komunikacijske sheme prema Viskovićevim pojmovnom aparatu:

Prikaz 2: Komunikacijska shema Šulekovog Ustava

Pripovjedno-povijesni aspekt bavi se problematizacijom potencijalnih junaka (Lotman, 2001.) koji pretežno nisu uspjeli u svojim namjerama ili onih su pokušali zadržati kulturne, državne ili drukčije konotirane granice. Lik je dinamičan u odnosu na karakteristične skupove teritorijalno i nacionalno denotiranih elemenata (Lotmanov prostor)¹⁴ i sukcesivan u pogledu zbivanja. Recipijentu primjeren junak Ustava 1882. kao pojedini lik “traje prekratko”, pa se manifestira preko raznih likova u sličnim situacijama uspjelog djelovanja ili onemogućenih ishoda. Banovi, kraljevi i drugi upečatljivi pojedinci, dijakronijski su smješteni po isprekidanim segmentima povijesti. Politički visoko profilirani tuđinac može isto tako biti fiktivni subjekt isripovijedanog odlomka jer pripada zajedničkim društvenim okolnostima.

Umetnuta pripovijedanja su obilježje ovog teksta podređujući pojedine likove konstrukciji omniformnog subjekta koji priziva jedinstvo stvarnog primatelja. “*Da razumijemo, zašto je naš sabor ovako sastavljen, treba nam se povratiti u prošlost.*” (Šulek, 1883:93, kurziv AR)-takvi su ulomci u funkciji zagovaranja ideala političke geografije koja iziskuje jedinstvo nacije, a poziva se na tradicionalnu prepoznatljivost.

Ako usporedimo Ustav 1882. i Lotmanovu teoriju, nemoguće je govoriti o jedinstvenom junaku jer Šulek radi s pluralom u kojem je pojedincima dano malo tekstualnog prostora. Likovi najčešće pokušavaju zadržati granice matičnog prostora takvima kakve jesu (nekad bile). Prostor u aktu je proizveden prema transkulturnom kodu. Na primjer, za Matiju Gupca, Mariju Tereziju i bana Jelačića matična je suprotnost posjeda i rada na posjedu te hijerarhija plemić/podložnici (Šulek, 1883:96-98). Prvi lik umire pokušavajući prijeći njegove granice, druga uvodi urbare kojima mijenja stanje kmetstva, a treći ga ukida 1848. godine. Ovdje je prostor feudalnih odnosa rasporedio svoje agense po stupnju. Djelatni subjekt može biti apstrakcija: sabor koji pokušava zadržati teritorij kao realan prostor na koji Ustav referira i

¹³ Pravne sintagme koje povezuju prethodna zakonska stanja s onim stanjima ili situacijama koje se na njih nastavljaju.

¹⁴ Lotman određuje prostor u nekom tekstu kao “ukupnost istorodnih objekata (pojava, funkcija, figura, značenja, varijabli i sl.). Pritom, dok se dana ukupnost objekata promatra kao prostor, apstrahira se od svih obilježja tih objekata, osim onih koji su definirani tim prihvaćenim prostornolikim odnosima.” (Lotman, 2001:291,292)

izboriti maksimalnu zemaljsku autonomiju. Pritom na nekim mjestima ne uspijeva i to se koristi kao poanta s pripadajućim repertoarom pučke proverbijalnosti (Šulek, 1883:57). U slučaju realnog prostora i lika iz zbilje prikazan je pokušaj reintegracije Dalmacije, u kojem Pavlinović djeluje unutar složenog semantema Hrvatska/Dalmacija i hijerarhije kralja, njemačkih političara i zadarskog sabora (Šulek, 1883:108, 109). Na kraju umetnute priče o Pavlinoviću, pripovjedač zauzima užu ideološku poziciju, zemaljski interes pretpostavlja monarhijskom i kao da privremeno preuzima Pavlinovićevu točku gledišta ("A kad tamo, žalosti moja...", Šulek, 1883:109). U priči o Potemkinu i carici Katarini, taj se vrijednosno negativan junak koristi za primjereno opravdanje Suverena u određenim situacijama (Šulek, 1883:10). Sljedeća priča je formalno složenija, u njoj pripovjedač gradi dvostruku masku koristeći istraživača Bedekovića i učenog svjedoka grofa Čikulinija za crticu o Međimurju (Šulek, 1883:34). Kako je intencionalni pošiljalatelj adresiran u Zagrebu, sukob interesa u tekstu nije riješen u korist totaliteta Monarhije. Zbog svoje osobite misije i ovlaštenja koja su mu pružena, pripovjedač angažira likove iz frekventnih situacija koje tvore namjeravani značenjski okvir teksta i tako unaprijed izabire likove s već utvrđenim gledištem. Suprotni slučajevi izbjegavaju se naglašavanjem isključujuće nepodudarnosti točke gledišta (Uspenski, 1979.),¹⁵ ili pak ekonomijom teksta kojom nije dano dovoljno mjesta takvom mogućem liku. Na jednom mjestu se pripovjedač izjednačava s empirijskim autorom komentara (Šulek, 1883:42).

Što sam do sada onako u kratko samo natuknuo o ustavu, to sam zato učinio, da svaki štitioc znade, što se potrebuje od valjana ustava i kako treba da se taj ustav oživi, pak neka onda omjeri našu sadašnju konstituciju o tom uzornom (idealnom) ustavu. (Šulek, 1883:17)

Fenomen pripovjedača koji nije legograf prilično je izniman u kanonu starijih pravnih tekstova, a pogotovo je neobičan za moderne tvorevine takve vrste komentara gdje se generatorima poruka ne pridaju osobine fiktivne persone. Iako se ponekad retorički ograđuje od očekivanog sveznanja, ono se pokazuje uz nadmoć refleksije i osnažuje argumente skupljača iskustava epizirano-tragizirane aktualne prošlosti.¹⁶ Čime je pripovjedač ovlašten za izlaganje povijesnih činjenica i ideoloških reminiscencija? Jacques Derrida je postavio takvo pitanje o autoritetu zakonodavaca pri donošenju najviših pravnih akata (Norris, 1987:195, 196). U Konstituciji je ovlaštenje preneseno na fiktivnog i autoreferencijalnog pripovjedača koji se opravdava iskazom da je njegov, kao i svaki pravni/kulturni artefakt nedostatan:

Što sam do sada onako u kratko samo natuknuo o ustavu, to sam zato učinio, da svaki štitioc znade, što se potrebuje od valjana ustava i kako treba da se taj ustav oživi, pak neka onda omjeri našu sadašnju konstituciju o tom uzornom (idealnom) ustavu. (Šulek, 1883:17)

Proces konstruiranja nacije obuhvatio je i Ustav 1882., projicirao njegov subjekt (pojedinci, banovi, kraljevi) u buduće vrijeme gradeći paralele s primateljem, te umetnuo pripovjedača s misijom *postuliranja* određenog stanja zajednice. Njegovo gledište (djelomično poimano prema

¹⁵ "Ta jedna točka gledišta potčinjava sve druge u delu, i to tako što se onda, ukoliko u tome delu postoji neka druga točka gledišta koja se ne podudara s njom, na primer vrednovanje izvesnih pojava sa tačke gledišta neke ličnosti u delu, sama činjenica takvog vrednovanja sa svoje strane podvrgava vrednovanju sa osnovnije tačke gledišta. Drugačije rečeno, s u b j e k t (ličnost) koji vrednuje u tome slučaju postaje o b j e k t vrednovanja sa opštije tačke gledišta." (Uspenski, 1979:15, 16)

¹⁶ "Ali narativni se prikazi ne sastoje samo od činjeničnih iskaza (pojedinačnih egzistencijalnih tvrdnji) i argumenata; sastoje se također i od pjesničkih i retoričkih elemenata kojima se ono što bi inače bio samo popis činjenica transformira u priču. Među ovim se elementima nalaze oni generički obrasci priče koje prepoznajemo kao stvaratelje zapleta. Tako, jedan narativni prikaz može reprezentirati niz događaja pridajući im formu i značenje epske ili tragične priče..." (White, 2003:35). Vidi i razmatranje B. Langa o personalizaciji događaja i poistovjećivanju recipijenta (White, 2003:43, 44).

prijedlogu B. A. Uspenskog) ne može se promatrati izvan neposrednog političkog konteksta. Ono se podudara s gledištem pošiljatelja komunikacije, no odstupa od njega u transgresivnim odlomcima koji služe fatičkom apeliranju na narodni razbor što je jedan od načina korespondencije s čitateljem. Općenito, mogla bi se promatrati naratorova narodnjački orijentirana pozicija unutar većeg modela kulture kakav se Konstitucijom nameće citirajući akte i prikazujući administrativni ustroj raznih institucija.

Jezični kodovi ovog teksta međusobno su posve različitog podrijetla. U pripovjedno-povijesnom aspektu ti kodovi služe uspostavljanju veze s recipijentom pomoću pučkog izričaja. Drugi jezični kodovi su normativno-pravni i osnova su pravnog diskursa, odakle i dolaze (Visković, 1989).¹⁷ Pučki intonirani indikativni iskazi utemeljuju i opisuju Ustavom predočen svijet, a preskriptivne se norme brinu za nadležnost institucija, obveza i ovlaštenja u tom svijetu.¹⁸ Pripovjedno-povijesni aspekt sastoji se od pravila pripovijedanja i kodova posredovanja povijesnog iskustva. Tekst Konstitucije nije simetričan s obzirom na svoje aspekte jer se kod treće cjeline opisa odsjeka Zemaljske vlade pripovjedni fragmenti prorjeđuju većinom u korist raznih nadležnosti i ovlaštenja na činjenje. Najuočljivije obilježje ovog Ustava je raznovrsnost korištenog izraza. Za svaki normativni pojam institucije, uz neki oblik definicije, dana je genealogija tog tijela ili funkcije (na primjer za bana, Zemaljsku vladu, državno odvjetništvo). Narativni dijelovi teksta uvode pravne norme, one se indikativno objašnjavaju i tekst Ustava se vraća na pripovijedanje tako da se pripovjedno-povijesni i indikativno normativni aspekt ne mogu odvojeno promatrati.

Indikativno- normativni aspekt sugerira pravno-jezičnu karakteristiku teksta s dodatnim modalitetima koji se ne odnose na fiktivne subjekte nego na posredne i stvarne primatelje, bilo da im se dijelovi teksta opisuju i objašnjavaju, ili da ih se obvezuje i ovlašćuje. Taj se aspekt sastoji od pravnih normi te njihovih indikativnih opisa i izvoda. N. Visković opisuje jezik pravnih tekstova prema frekvencijskim karakteristikama te sadržajnim karakteristikama s funkcijom označavanja i odnosa znakova prema interpretatorima (Visković, 1989:26-38).¹⁹ Kako se bavi integrativnom teorijom prava, a blizak je egologistu Cossiju kojemu je jedno od polazišta fenomenologija, Visković dijeli jezik na slojeve uz najopćenitiju podjelu na indikativne opise i preskriptivne norme. U primjenjiv aparat na ovaj predmet analize ulaze pučki izrazi, *semantički pomaknuti izrazi* poput “zakon”, “municipij”, “grad” te metafore i normativni izrazi. Posljednje dvije vrste čine semantičku okosnicu Ustava 1882., primjerice izvedeni nizovi pojma kućanstva i tradicijom posredovane norme pragmatičke sankcije, raznih prava Veličanstva, predtečne sankcije i druge. Opće norme ovdje su rijetko kad u svom logičko-semantičkom obliku ‘ako uvjet’! treba biti posljedica’, jer tekst ne normira ponašanje građana nego uređuje njihov odnos prema državnim institucijama. Kategoričke pravne norme (Visković, 1989)²⁰ povezane su s ustrojem potrebnih upravnih tijela, pa se odnose na pojedince tek onda kad se od njih očekuje mogućnost sudjelovanja u procesima npr. izbora ili sudskog parničenja (malični postupak u Šulek, 1883:168). Norme u Šulekovom Ustavu preformulirane su u opise i kao takve djelomično denotiraju relevantne pojmove. Primjer toga su pojmovi bana i sabora kod kojih je normativno-pravni kod podvrgnut pripovjedno-povijesnom jer se navode municipalne ovlasti (Šulek, 1883:80). Evokacijom prava lokalnih, relativno autonomnih jedinica, pokušava se uspostaviti mreža referentnih točaka hrvatskog državnog prava.²¹

¹⁷ “Najveći dio izraza i značenja jezika prava, pravničkih i općih, pripada semantičkoj strukturi pravnih normi-struktura koja je dio normativnopravnog koda.” (Visković, 1989:51)

¹⁸ Usporedi modalitete normi (Visković, 1989:80-82).

¹⁹ Vidi također i podjelu na indikativne i preskriptivne iskaze (Visković, 1989:118-122).

²⁰ “U vezi sa strukturom pravnih normi postavljaju se još mnoga pitanja, među kojima i ona o kategoričkim normama i o preskriptivnim stavovima koji se nazivaju Čpravne norme«, ali im nedostaje sankcija. Tvrdi se da kategoričkih normi ima npr. u ustavnom pravu - norme koje postavljaju prava i slobode čovjeka i građanina, ili koje osnivaju državne organe.” (Visković, 1989:58)

Spominjanje municipija također potvrđuje orijentaciju teksta na hrvatski nacionalizam, a ne na nacionalizam širih razmjera.

“Hrvatska je bila posebnom poveljom Leopolda I. i zak. člankom 48. od god. 1741. oproštena od dužnosti primati vojsku na stan, van ako je bilo za nevolju.” (Šulek, 1883:81) Ekskluzivni konektor “van ako” (Visković, 1989:87, 88) služi tekstualnoj ekonomiji i pokazuje praznu, nedenotiranu situaciju pravnog iskaza jer “nevolja” nije navedena. Amplifikatorni konektori u Ustavu intertekstualno spajaju pravnu prošlost kraljevina s promjenjivim stanjem 19. stoljeća i obrnuto od toga, nagovješćuju promjenu koda u normativno-pravni (npr. nakon objašnjenja pojma porote slijedi zakon o tome tko sve u našim kraljevinama može biti porotnik, Šulek, 1883:170). Ekonomičnost teksta karakteriziraju učestala nabiranja članaka, funkcija, elemenata upravnih organizacija i sličnih pojava. Uporaba prošlih glagolskih vremena je sintaktičko pravilo što proizlazi iz narativnih potreba Konstitucije. Visković dijeli modalitete normi na primarne i sekundarne. Primarni obuhvaćaju obveze i ovlaštenja na činjenje ili ne činjenje, dok se sekundarni odnose na fakultativno ovlaštenje i nadležnost, to jest na modalitet normative kvalifikacije “ovlaštenje” radi viših interesa u nekoj sredini (Visković, 1989:80-82). U ovom odlomku studije citirano ovlaštenje na ne činjenje (Šulek, 1883:81) je ispričovijedano i sadrži klauzulu koja poziva na solidarnost iza koje mogu stajati političke potrebe. Primjeri opisa nadležnosti nalaze se u prikazima strukture Zemaljske vlade (Šulek, 1883:127- 131), funkcije velikih župana, uređenja gradskih poglavarstava itd. Obaveze na činjenje mogu se naći u tekstu u “Zakonu o vojnoj ili obranbenoj sili” (Šulek, 1883:203, 204).

ZAKLJUČAK

Narodne poslovice podupiru nastojanja teksta za potpunijom korespondencijom države-štićenice ustavnog prava s etničkim zajednicama na njezinom tlu.²² Norma se poziva na metaforiziranu moć, tako da su poredbe s kućom i pozivi na razbor koroborirani elementima pučke kulture. Kao što Visković napominje, pragmatika pravnih dokumenata do sada je manje proučavana od drugih odnosa znakova. Ova je analiza svojevrсна kratka studija o tome kako izgleda hibridni tekst sastavljen iz nekoliko značenjskih praksa, povijesnom situacijom usmjeren prema svojoj pragmatičnoj funkciji. Da bismo razumjeli formalnu stranu ovog osobitog pravnog artefakta, nije bilo dovoljno uvažiti samo njegov status komentara, pogotovo znajući da je značaj teksta neusporedivo veći od značaja koji imaju suvremeni pravni priručnici. Opća mjesta zapadne tekstualne retorike, potraga za argumentima iz uvijek aktualne etapne prošlosti te proizvodnja modelativnog sustava za određenu svrhu - sve je to stvorilo osobit semantički sklop Šulekove Konstitucije.

Osnova teksta ustava je, dakako, pravo. Poznavanje aktualnog monarhijskog prava i autohtonih zemaljskih zakona uzdiže kulturu i daje joj legalnost iznutra, tako da se donekle mogu preduhitriti povoljne političke prilike koje u to vrijeme nisu nastupile. To je smisao Šulekovog

²¹ Tako J. Šidak piše za Šuleka: “Razlikujući ilirizam u širem i užem “znamenovanju”, prvi je ograničio na stvaranje zajedničke književnosti za sve Južne Slavene kao preduvjeta “prosvetjenosti”, a drugi na- “municipalna prava” Hrvatske kao jamstvo za njezinu posebnu državnost u odnosu prema Ugarskoj. (...) U njemu je (u spisu iz 1844. Šta nam ravaju Iliri?, op. AR), u obliku pitanja i odgovora, naročita pažnja obraćena municipalnim pravima Hrvatske. Zadaća je Iliraca, kaže Š., “da se ustav, ili kako već obično latinski kažemo konstitucija njihova u svojoj cijelosti sačuva, i da se njihov narod sredstvom jednoga obćenitoga, tj. ilirskoga jezika izobrazi, te potom jak, bogat, pametan i sretan postane.” (Šidak, 1971:273, 274)

²² Teško kući, gdje nije gospara, a baštini, gdje nije pudara! (Šulek, 1883:5); Dao bi car, al nedaju carici (Šulek, 1883:9); Čim više grmi, tim manje kiše pada (Šulek, 1883:12); No uprav u tom grmu leži zec (Šulek, 1883:15); Vlast je slast. Vrana vrani očjjuh nevađi (Šulek, 1883:16); Sva sila do vremena (Šulek, 1883:30); Brat je mio, kojegod je vjere bio, ako bratski misli i postupa (Šulek, 1883:37); Čovjek pravo ogladni, kad počme jesti (Šulek, 1883:61); Prema glavi i otca po glavi (Šulek, 1883:62).

komentara ustava prije postojanja samog zemaljskog ustava i smisao odnosa dviju važnih karakteristika teksta, njegove (prema Lotmanu uvjetno odvojene) forme i namjere. Nomolekt i pravno područje uzdižu opisanu pučku kulturu, a istodobno je posredstvom municipalnih pravica ne distanciraju od pripadne zajednice. Usporedna pojava "visokih" nacionalnih kultura bila je obilježje tog vremena (Gellner, 1998.) s time da su zajednice u političkoj i ekonomskoj periferiji teže mogle to ostvariti. Shvaćajući da kultura s nacionalnim potencijalom mora sličiti kulturama centara Monarhije, manje utjecajne etničke zajednice bile su suočene s problemima otežale recepcije i nemogućnostima izravnog preuzimanja modernih obrazaca. Zbog svojih primatelja, kultura koju se pokušavalo izgraditi morala se učiniti nastavljavcem prijašnjih (Gellner, 1998.). Istodobno je morala obuhvatiti te zajednice i osigurati im visoku funkcionalnost u pravnom, administrativnom i svakom smislu. Ove uobičajene konstruktivne potrebe i iznimne recepcijske poteškoće uvjetovale su korištenje drugotnih modelativnih sustava. Diskurs povijesti i drugotni modelativni sustavi ideologije, etike i književnosti, zasebno ne bi mogli polučiti takav učinak na nacionalnu svijest. U Ustavu 1882. vidi se rad vrlo učinkovitog modelativnog sustava zahvaljujući kombiniranju svih tih elemenata. Pravni diskurs nije inače narativan i bio bi previše formalan i nerazumljiv svojim primateljima, a povijesni diskurs svojim argumentima ne bi mogao parirati modernom birokratskom jeziku centara Monarhije. Ideologija ne bi naišla na posve homogenu zajednicu jer nije bila dovoljno jedinstvena da obuhvati i manjinske skupine prostora Trojedne kraljevine. Etika je dodatak društvenoj samodisciplini i više je vezana uz monarhistički pravni interes teksta. Književni diskurs je poslužio za posredovanje suprotne namjere. U razdoblju moderniziranja političke stvarnosti bilo je primarno uobličiti kulturnu kritičnu masu, a ta se misija stvaranja pojma nacije u mentalitetu mnoštva može iščitati u Šulekovoju Konstituciji.

Literatura:

- Belić, A. (1929.) "Šulek, Bogoslav" U: Stanojević, S. (ur.) *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka*, Knj. IV, Zagreb: Bibliografski zavod.
- Beuc, Ivan (1985.) *Povijest institucija državne vlasti kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije*. Zagreb: Pravni fakultet Zagreb.
- Culler, Jonathan (1991.) *O dekonstrukciji*. Zagreb: Globus.
- Franičević, M. (1982.) "Šulek, Bogoslav" U: *Opća enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda*, Sv. 8, Zagreb.
- Gellner, Ernest (1998.) *Nacije i nacionalizam*. Zagreb: Politička kultura.
- Lotman, Jurij Mihajlović (2001.) *Struktura umjetničkog teksta*. Zagreb: Alfa.
- Matulović, Miomir (1986.) *Jezik, pravo, moral: filozofija prava Herberta Harta*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- Moguš, Milan (ur.) (1998.) *Zbornik o Bogoslavu Šuleku: Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u Zagrebu od 23. do 24. studenoga 1995. godine*. Zagreb: HAZU.
- Norris, Christopher (1987.) *Derrida*. Cambridge Mass: Harvard University Press.
- Sbornik zakonah i naredabah valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju*, godina 1863., Sv. I, Zagreb; 1881.
- Šidak, J. (1971.) "Šulek, Bogoslav" U: *Enciklopedija Jugoslavije*, Sv. 8, Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod.
- Škiljan, Dubravko (1979.) *Osnove semiologije komunikacije*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
- Šulek, Bogoslav (1952.) *Izabrani članci*. Noviji pisci hrvatski. Knj. 8, Zagreb: JAZU.
- Šulek, Bogoslav (1883.) *Hrvatski ustav ili konstitucija godine 1882*. Zagreb: Dionička tiskara.
- Uspenski, Boris A. (1979.) *Poetika kompozicije. Semiotika ikone*. Beograd: Nolit.
- Visković, Nikola (1989.) *Jezik prava*. Zagreb: Naprijed.
- Visković, Nikola (1990.) *Pravo kao kultura: egološka teorija prava Carlota Cossija*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- White, Hayden (2003.) "Fabulacija povijesti i problem istine u reprezentaciji povijesti" U: *K*. Sv. 1, Br. 1. Zagreb: Klub studenata komparativne književnosti "K." Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Str. 33-54.

FOUR ASPECTS OF THE EXPLICATED CONSTITUTION

Summary:

This study relates the aberrations of Sulek's constitution from the ordinary legal discourse to the role the text had in constructing the notion of Croatian nationality. Due to the anticipated reception of the text and the incorporation of law into culture, the constitution is a product of several secondary modeling systems. As well as in the other Monarchy's national cultures, the legal strengthening of the Croatian culture was an attempt to unite the communities in the area. This procedure is examined through several aspects of the text. As the form and content cannot be separated in the secondary modeling systems, the aspects of the constitution are interrelated. The transcultural aspect delineates the imagined founding of law in the "folk prudence", which is rhetorically represented as independent of cultures which are to be replaced by the modern legal culture. The cultural aspect consists of meanings relevant for the constitution of national identity. Related to the language and the reception of the text are the narrative-historical and the indicative-normative aspects. The narrative-historical aspect consists of the narrative rules and rendering of the historical experience, and includes a narrator and potential or exemplary heroes. The goal of this part of the constitution was to bring the future legal culture closer to its recipients and to introduce the legal norms in an acceptable way. The final aspect is concerned with the norms and indicative descriptions.

Key words: *deconstruction of "prudence", secondary modeling system, legal culture, notion of nation, reception of culture, Sulek's constitution*